

Víctimes de violència de gènere i accés a la justícia: una discriminació invisibilitzada

Imparcialitat, universalitat i objectivitat.

Deia Plató a *La República* que la justícia no fa referència únicament a les compensacions rebudes davant danys soferts; sinó que es tracta d'un concepte que va molt més enllà. La justícia, segons el filòsof grec, està basada en la idea del bé, que l'entén com la perfecta harmonia en la convivència social, és a dir, quan cada estrat de la societat compleix amb la seva funció assignada (*La República* VII, 372a – 375d). Actualment, l'accés a la justícia està considerat un dret humà fonamental, el qual és necessari garantir ja que compleix amb dos objectius elementals: permet fer efectius altres drets legalment reconeguts i possibilita la participació de la societat civil en els processos de presa de decisions, permetent que s'introdueixin nous temes a l'agenda pública (Böhmer *et al.*, 2005:5). Els encarregats d'assegurar que aquest dret es compleix són els estats. Concretament, tenen la obligació de garantir que els serveis jurídics es troben a disposició de qualsevol persona que els vulgui utilitzar sense cap tipus de discriminació, és a dir, independentment de quins siguin els seus

recursos econòmics o la seva situació personal. Seguint la mateixa línia, el principi d'igualtat i no discriminació està recollit sota l'Article 1 de la Declaració Universal dels Drets Humans (Assemblea General de les Nacions Unides, 1948), i alhora la igualtat està qualificada com un principi jurídic fonamental. Aquest estatus s'atorga a partir de diversos textos internacionals, entre els quals destaca la Convenció sobre l'Eliminació de totes les formes de Discriminació contra la Dona (CEDAW, Assemblea General de les Nacions Unides, 1979). Tots tres principis, l'accés a la justícia, el principi d'igualtat i el principi de no discriminació per raó de gènere formen part del *jus cogens* [1]. Per aquest motiu, els estats han d'adoptar les mesures necessàries per poder fer efectiu l'exercici d'aquests drets.

No obstant, la realitat és ben diferent: és ben sabut que en la gran majoria de sistemes judicials del món, i l'espanyol no n'és una excepció, no totes les persones gaudeixen de les mateixes facilitats a l'hora d'accedir a la justícia. A més, el propi sistema

judicial està creat a partir d'una concepció androcèntrica, la qual agreuja la vulneració sistemàtica en l'accés a la justícia d'aquells col·lectius històricament discriminats com, per exemple, les dones. Conseqüentment, les lleis per les que ens regim tampoc són sensibles al gènere.

L'actual enfocament de la justícia està relacionat amb la no interferència i en determinar quins són els drets bàsics que cal garantir sota qualsevol concepte. Alhora, la gran majoria dels sistemes judicials es regeixen per l'ètica de la legalitat (Gilligan, 1982), que està basada en principis com la imparcialitat, la universalitat i l'objectivitat els quals, tot i que a simple vista ens poden semblar neutrals, en realitat no ho són. La combinació entre l'exclusió històrica de les dones dins les institucions

juntament amb els processos de subordinació d'aquestes respecte els homes han conduït a la formació d'una noció de justícia a partir d'una base patriarcal on, aquestes regles aparentment neutrals al gènere produeixen biaixos i impactes diferenciats. Tal i com identifica Vivien Lowndes (2020), es produeix una interacció entre el codi legal i les normes socials de gènere que desemboca en una manca d'igualtat substantiva real. Per tant, mentre les lleis segueixin sent sexistes, i estiguin basades en una masculinitat hegemònica, els resultats finals estaran *genderitzats*.

Contràriament, Carol Gilligan (1982), una de les veus més destacades del feminisme de la diferència, contraposa l'ètica de la legalitat a l'ètica de la cura. Aquesta és una ètica de resistència a les

injustícies inherents al patriarcat i aposta per la *prestació de la cura com a subsidiària de la justícia*. Per a Gilligan (1982), l'ètica de la cura és *clau per a la supervivència humana i per a la realització d'una societat global*. Dins del sistema judicial, l'ètica de la cura atorga importància a les condicions socials i contextuals de cadascú, i vetlla per promoure els interessos específics dels implicats, especialment d'aquells més vulnerables.

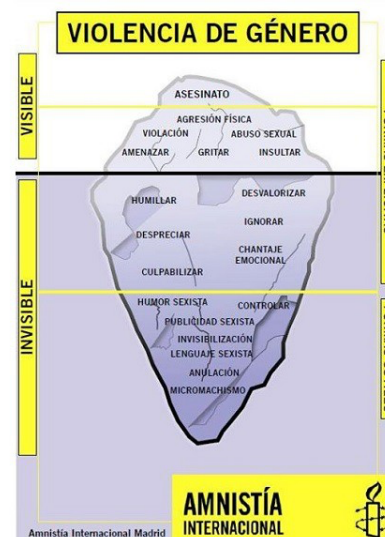
No obstant, les dades ens alerten que avui en dia encara estem lluny de comptar amb un sistema judicial basat en l'ètica de la cura. Per tal d'il·lustrar-ho, en els pròxims paràgrafs s'exposarà què és la violència de gènere mitjançant la metàfora de l'iceberg i s'examinaran de forma detinguda algunes de les discriminacions que pateixen les víctimes de violència de gènere tant a l'hora d'accedir al sistema judicial com durant tot el procés de denúncia. Aquestes poden estar relacionades amb la revictimització o la manca d'acceptació que les persones víctimes poden participar activament durant tot el procés judicial (Carbó *et al.*, 2020).

L'iceberg de la violència de gènere

La violència de gènere és un fenomen endèmic i transversal. Ocorre arreu del món, sense distinció entre països, ètnies o condicions socioeconòmiques. A part, constitueix un problema de salut pública i una greu vulneració dels drets humans. A l'Estat espanyol, l'any 2000 apareixen

per primera vegada dades sobre aquest fenomen a les enquestes mensuals de l'INE. No obstant, no és fins l'any 2007 que s'estableix un acord de col·laboració entre el Ministeri de Justícia i el propi INE per tal de poder explotar estadísticament les dades pertanyents al *Registre central per la protecció de les víctimes de violència domèstica i de gènere*, el qual és propietat del Ministeri.

La violència de gènere és un fenomen holístic: tot i que les expressions més evidents i visibles són l'assassinat, la violació o l'agressió sexual, l'agrupació d'actituds que s'emmarquen com a violència de gènere va molt més enllà. De fet, durant els últims temps s'ha popularitzat i ha circulat arreu la metàfora que compara aquesta xacra social amb un iceberg, tal i com es pot observar en la imatge a continuació:

Aquesta metàfora serveix per conscienciar al gruix de la població sobre la gravetat del fenomen, i alhora ajuda a divulgar què és un comportament

masclista i quines són aquelles violències que resten invisibilitzades.

Així doncs, la violència de gènere es pot dividir en diverses parts: la violència física, que és la més visible i coneguda; la violència psicològica, la qual ha estat històricament naturalitzada i això ha desembocat en diverses conseqüències, que s'exposaran a continuació; la violència sexual, que inclou qualsevol conducta de naturalesa sexual que no compti amb el consentiment de la víctima, incloent la vulneració de drets reproductius o la mutilació genital; la violència econòmica, que inclou qualsevol comportament que, de forma intencionada, privi dels recursos econòmics necessaris a la víctima, com per exemple l'impagament de les pensions dels infants en cas de custòdia no compartida [2]; la violència espiritual, que consisteix en obligar a l'altra persona a adoptar un sistema de creences determinat i la violència estructural, que agrupa totes aquelles barreres invisibles que formen part del sistema patriarcal, les quals atempten contra els drets de les víctimes.

No obstant, a dia d'avui, el sistema judicial espanyol només reconeix com a subjectes passius aquelles víctimes que han patit violència a mans de les seves parelles o exparelles sentimentals. Això fa que el nombre de víctimes des d'una perspectiva legal sigui molt menor del que és realment, una de les altres qüestions que cal corregir.

Efectes concrets (I): la violència de gènere i la doble victimització de les víctimes.

Teòricament, l'actuació policial en relació a la violència de gènere es basa en tres pilars: prevenció, investigació i protecció de les víctimes. No obstant, la situació a la pràctica no sempre és així. El boca-orella, les xarxes socials i els mitjans de comunicació estan plens de testimonis de víctimes que argumenten haver acudit davant els cossos de seguretat a denunciar situacions de violència de gènere i que aquests no les hagin tractat amb la sensibilitat suficient, que hagin qüestionat la credibilitat de les seves declaracions o que hagin ignorat la seva condició de víctimes. Aquests fenòmens són una conseqüència més, tal i com s'ha expressat anteriorment, d'una concepció androcèntrica del sistema judicial, així com d'una manca de formació en perspectiva de gènere per part dels agents de seguretat. Això també condiona a altres víctimes, les quals no acudirán a denunciar a causa de la manca de confiança en el sistema judicial (ja sigui en la policia o en els jutges), i la seva elevada tolerància vers la violència.

Entre algunes de les qüestions i tractes de menyspreu destaquen les dificultats per part dels cossos policials per distingir entre violència masclista i conflictes emmarcats en la dinàmica de parella, ja que, si els testimonis de les persones víctimes no incorporen accions prou violentes, la perspectiva heteropatriarcal fa que aquests comportaments es cataloguin com a meres

discussions de parella. En segon lloc, les víctimes exposen la manca d'escolta a l'hora de denunciar accions emmarcades en el *masclisme quotidià*, és a dir, insults, assetjament, manipulació, etc. Aquests atacs i qüestionament continuus poden acabar conduint a l'aparició de trastorns psicològics. Conseqüentment, un dels altres trets distintius del sistema judicial és la invisibilització de la violència psicològica: es tracta d'un tipus de violència ha estat històricament naturalitzat i, a més, és difícil de demostrar mitjançant testimonis o proves empíriques, les quals són la base de l'ètica de la legalitat. Per tant, sovint queda infravalorat. Un tercer fenomen exposat per les víctimes és l'existència d'un biaix cultural o personal sobre com han de ser les relacions de parella: el procés de socialització rebut per cada agent, basat en unes opinions i concepcions personals, acaba condicionant l'esfera professional. Alguns agents entenen les relacions a partir del mite de l'amor romàntic, basat en l'amor incondicional, la fidelitat i la passió absolutes. Aquesta concepció ha estat utilitzada per alguns cossos de seguretat per justificar el control exercit per part dels perpetradors sobre les víctimes. Alhora, l'existència d'un biaix cultural també condiona moltes vegades les denúncies de les persones migrants, on es justifica el control exercit perquè s'interpreta que forma part de la seva cultura. I, finalment, una de les conseqüències més greus exposades per les denunciants és que els part dels individus que formen part el sistema judicial entenen la violència

de gènere com un problema individual de parella, i no com un fenomen social i estructural. Aquesta percepció fa que la violència pugui ser justificada com a conseqüència de l'abús de l'alcohol o les drogues; també possibilita que es pugui culpar a la víctima i als seus problemes personals de la situació en comptes del perpetrador; o que la manera com la víctima expressi les seves emocions pugui condicionar si el seu testimoni serà més o menys creïble.

Seguint la mateixa línia, els jutges i jutgesses tampoc són impermeables respecte els estereotips i actituds masclistes presents a la societat. Això també condiona la seva manera d'actuar i el veredict final que puguin emetre. Hi ha una infinitat de sentències basades en estereotips [3], que qüestionen el relat descrit, que no doten de protecció suficient a les víctimes o, fins i tot, sentències les quals, tot i fallar a favor de la víctima, fan que aquesta hagi de passar per un procés judicial llarg i dur on hagi de reviure episodis molt dolorosos. En aquest sentit, activistes feministes exposen que el més important és visibilitzar aquests casos i exercir una forta crítica amb l'objectiu de fer pressió social i aconseguir que els processos judicials facin un viratge i canviïn per complet el lloc on posen el focus a l'hora de comprovar el delict. Les víctimes de violència de gènere són persones vulnerables i, per tant, haver de reviure el procés pot tenir conseqüències adverses per a la seva integritat física i, sobretot, mental. A més, segons

un estudi realitzat per Ptacek (1999), aquelles respostes judicials que no culpabilitzen a les víctimes de la seva pròpia situació contribueixen al seu empoderament i faciliten que aquestes s'animin cada vegada més a denunciar, ja que la seva confiança vers el poder judicial augmenta.

Efectes concrets (II): la xifra negra i el funcionament del sistema judicial

L'Organització de les Nacions Unides (2010) identifica a partir d'un estudi realitzat arreu del globus terraquí una sèrie de barreres les quals, de forma general, condicionen l'accés a la justícia arreu. Algunes d'aquestes són la lentitud dels processos judicials, l'elevat cost d'aquests, l'abús d'autoritat i poder per part d'algunes autoritats, el poc coneixement individual de les persones sobre quins són els seus drets i, sobretot, l'existència de prejudicis de gènere i la manca de lleis adequades per protegir les víctimes. Això desemboca en l'anomenada "xifra negra o fosca de criminalitat", la qual agrupa totes aquelles situacions de maltractament que no es denuncien per desconeixement, és a dir, perquè les víctimes no són conscients que el succés en qüestió constitueix un fet delictiu o, d'altra banda, perquè la víctima no es troba en una situació o posició adequada per afrontar un procés de denúncia. Per tant, si sumem aquesta xifres veurem que hi ha un percentatge molt elevat de denúncies que no consta a les estadístiques, és a dir, un nombre elevat de víctimes que romanen invisibles.

L'any 2017 concretament, segons el Consell General del Poder Judicial (CGPJ), el nombre denúncies per violència de gènere a l'Estat espanyol va ser el major de la història, amb un total de 166.260 comunicacions ateses en els diversos Jutjats de Violència sobre la Dones (JVM). Això és vist com a quelcom positiu, ja que significa que cada vegada més persones són conscients de la seva situació i s'atreveixen comunicar-la públicament i anar a denunciar. No obstant, també va augmentar el percentatge de dones assassinades sense denúncia prèvia, aquelles que formen part de l'anomenada xifra negra, que representen un 75,6% de les víctimes. Aquesta dada és preocupant, i des de diverses organitzacions feministes creuen que es tracta d'un fenomen multicausal que sorgeix a partir de la intersecció de varis factors: en primer lloc, d'un sistema judicial basat en una concepció androcèntrica; seguidament, l'existència de lleis que no recolzen suficientment a les víctimes ni qüestionen els rols de gènere i, finalment, la manca de sentències fiables.

Conclusions

La violència de gènere, tot i que cada vegada està més present a l'agenda pública, segueix sent una xacra social persistent a la nostra societat. Així ho demostren tant les dades empíriques, com totes aquelles situacions de masclisme quotidià les quals, tot i no acabar als jutjats, segueixen sent sofertes per moltes dones, persones trans, no binàries i

homes que s'identifiquen amb masculinitats no hegemòniques.

No obstant, aquest article ha volgut posar el focus en aquelles persones que sí que denuncien i ha exposat quines són els principals obstacles amb els que es troben. La suma d'aquestes problemàtiques és una de les conseqüències principals per les quals moltes víctimes desisteixen, i no acudeixen davant els cossos de seguretat. Tot i que algunes d'elles tanquen el cas amb una denúncia pública a través de les seves xarxes o cercles socials, moltes d'altres romandran en silenci, i mai expressaran obertament la situació viscuda.

El Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) qualifica l'accés a la justícia com quelcom que va més enllà de millorar l'accés als tribunals o garantir la representació legal de tota la ciutadania. L'ONU entén l'accés a la

justícia com un fenomen polièdric, el qual també inclou la necessitat d'assegurar resultats judicials justos i equitatius. Així doncs, el repte segueix sent majúscul. D'una banda, cal invertir en formació per aquelles persones que han de tractar amb casos de violència de gènere; en segon lloc, cal que les institucions, així com les famílies, eduquin en clau de gènere, posant el focus en el consentiment i en respecte mutu, tal i com expressava una frase que es va viralitzar a les xarxes durant l'any passat [4]; i, finalment, cal interpel·lar de forma directa als estats perquè garanteixin tots els drets humans, en especial aquells que formen part de tractats que han ratificat.

Mariona Montalà i Sanahuja
Filosofia, Política i Economia
Universitat Pompeu Fabra

Notes a peu de pàgina:

[1] *Jus Cogens* fa referència a un terme de Dret Internacional. Es tracta d'un conjunt de normes imperatives de dret internacional general, establertes per la Comunitat Internacional d'estats de forma consensuada. Les normes de *Jus Cogens* són d'obligat compliment i no poden ser derogades. A més, qualsevol tractat internacional contrari a una norma de *Jus Cogens* és nul. Alguns exemples serien la prohibició de l'ús de la força, la prohibició de la tortura o el dret a l'autodeterminació dels pobles.

[2] Per ampliar informació veure la següent notícia, on una jutgessa de Mataró ha demanat al Gobierno incloure la violència econòmica al Codi Penal com a violència masclista: <https://www.rtve.es/noticias/20211008/violencia-economica-impago-pension/2185302.shtml#:~:text=%22La%20violencia%20econ%C3%B3mica%20se%20lleva,socavando%20sus%20posibilidades%20de%20escapar>

[3] Per ampliar informació veure la següent notícia, sobre un cas d'abús sexual a una menor de cinc anys jutjat per l'Audiència de Cantàbria, on es consideraven els fets com a agressió sexual ja que no es podia comprovar que la nena s'hi resistís: https://www.eldiario.es/cantabria/sociedad/sentencia-agresion-sexual-menor-anos_1_3525778.html

[4] "Protegiu les filles, eduqueu els fills"

Referències bibliogràfiques:

- Albertín, P.; Cubells, J.; Peñaranda, M.; i Martínez, L. (). *A Feminist Law Meets an Androcentric Criminal Justice System: Gender-Based Violence in Spain.*
- Arroyo, R. *Acceso a la justicia para las mujeres... el laberinto androcéntrico del derecho.* Revista IIDH, Vol. 53, pp. 35 – 62.
- Asamblea General de l'ONU. (1948). *Declaració Universal dels Drets Humans* (217 [III] A). París. Disponible a: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
- Böhmer, M. et al. (2005). *Necesidades jurídicas insatisfechas. Un estudio en el Partido de Moreno.* Buenos Aires, CIPPEC. Diponible a: www.cippec.org
- Carbó, A. et al. (2020). *A Feminist Law Meets an Androcentric Criminal Justice System: Gender-Based Violence in Spain.* *Feminist Criminology*, Vol. 15(I), pp. 70 – 96.
- Daly, K. (1994). *Gender, crime and punishment.* New Haven, CT: Yale University Press.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development.* Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Heim, D. (2014); Bodelón, Encarna, dir. *Mujeres y acceso a la justicia: de la tradición formalista del derecho a un derecho no androcéntrico.* Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. 418 p. Departament de Ciència Política i de Dret Públic. Disponible a: <https://ddd.uab.cat/record/118938>
- López, L (2017); Aragón, M, dir. *Violencia sexual: la punta del iceberg de un problema invisible.* Valladolid: Universidad de Valladolid. Departamento de Ciencias de la Salud. Disponible a: <https://uvadoc.uva.es/handle/10324/28518>
- Lowndes, V. (2020). *Why institutions matter: the new institutionalism in political science.*
- Plató. (1997). *La República.* Madrid: Editorial Alianza.
- Ptacek, J. (1999). *Battered Women in the Court Room. The Power of the Judicial Response.* Boston: Northeastern University Press.
- Vargas, R. (2012). *Acceso a la justicia para mujeres... el laberinto androcéntrico del derecho.* Umbral 2, pp. 65 – 89.

Publicat per:

**Asociación para las
Naciones Unidas
en España**
United Nations Association of Spain

Amb el suport de:

**Generalitat
de Catalunya**

ANUE no fa necessàriament com a seves les opinions expressades pels seus col·laboradors.